

Fransuzcha toponim va antroponimlarni o'zbek lotin alifbosida aks ettirish masalalari hamda muammoli holatlar

Nargiza Nuritdinova

Roman-german filologiyasi fakulteti, Fransuz tili nazariy

fanlari kafedrası o'qituvchisi

nuritdinovanargiza777@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada fransuzcha toponim va antroponimlarni o'zbek lotin alifbosida aks ettirish masalalari hamda bu jarayonda yuzaga keladigan muammoli holatlar tahlil qilinadi. Fransuz tilining fonetik va grafemik xususiyatlari, o'zbek tilining lotin yozuviga o'tishi kontekstida o'zaro munosabatlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, amaldagi transliteratsiya qoidalari, ularning kamchiliklari va taklif etilayotgan yechimlar haqida fikr yuritiladi. Tadqiqot natijalari fransuzcha joy nomlari va shaxs ismlarini o'zbek tilida to'g'ri va izchil aks ettirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: fransuz tili, toponim, antroponim, o'zbek tili, lotin alifbosi, transliteratsiya, transkripsiya, fonetika, yozuv, tilshunoslik

Annotation: This article analyzes the issues related to the transcription of French toponyms and anthroponyms into the uzbek latin alphabet, as well as the problematic cases encountered during this process. It examines the phonetic and graphemic features of the french language in the context of the uzbek language's transition to the latin script. Furthermore, the current transliteration rules, their shortcomings, and proposed solutions are discussed. The findings contribute to accurate and consistent representation of french geographical names and personal names in the uzbek language.

Keywords: French language, toponym, anthroponym, uzbek language, latin alphabet, transliteration, transcription, phonetics, orthography, linguistics

Kirish

Zamonaviy dunyoda til va yozuvning o'zaro aloqasi, shuningdek, ularning madaniy va kommunikativ funksiyalari muhim o'rin tutadi. Globalizatsiya jarayonlari va xalqaro aloqalarning kengayishi natijasida turli tillardan so'zlar, ayniqsa geografik joy nomlari (toponimlar) va shaxs ismlari (antroponimlar) o'zbek tiliga kirib kelmoqda. Bunday kirib kelish jarayonida ularni to'g'ri, tushunarli va yagona yozuv asosida ifodalash zaruriyati paydo bo'ladi. Bu esa ayniqsa, lotin alifbosiga asoslangan o'zbek yozuv tizimida chet tillari, xususan, fransuz tilidagi so'zlarni aks ettirishda murakkabliklar keltirib chiqaradi.

Fransuz tili jahon tillari qatorida muhim o'rin tutadi. U nafaqat diplomatiya, madaniyat, ilmfan va san'at sohalarida keng qo'llaniladi, balki uning toponimlari va antroponimlari dunyoning ko'plab mamlakatlarida, jumladan O'zbekistonda ham keng tarqalgan. Shuning uchun, fransuzcha nomlarni o'zbek tilida to'g'ri va izchil yozish, ularni talaffuzga mos ravishda aks ettirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Biroq, fransuz tilining fonetik va grafemik xususiyatlari bilan o'zbek tilining talaffuz va yozuv qoidalari orasidagi farqlar bunday transliteratsiya jarayonida qator muammolarni yuzaga keltiradi.

O'zbek tilining lotin yozuviga asoslangan yangi alifbosiga o'tish jarayonida fransuzcha toponim va antroponimlarni qanday aks ettirish bo'yicha yagona va standartlashtirilgan qoida ishlab chiqilishi zarur. Bu nafaqat lingvistik jihatdan, balki madaniy, ilmiy va ijtimoiy sohalarida ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada fransuzcha toponim va

antroponimlarni o'zbek lotin alifbosida aks ettirish masalalari, mavjud muammoli holatlar hamda ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi.

Fransuz tilining fonetik va grafemik xususiyatlari.

Fransuz tili o'ziga xos talaffuz va yozuv tizimiga ega bo'lib, u boshqa tillardan sezilarli darajada farq qiladi. Fransuz tilining asosiy xususiyati — ko'plab harflarning yozuvda mavjud bo'lishiga qaramay, ular talaffuz qilinmasligi yoki talaffuzda butunlay boshqacha tovushlarga aylanib ketishidir. Masalan, so'z oxiridagi “-eau”, “-au”, “-e” kabi birikmalar ko'pincha talaffuz qilinmaydi yoki maxsus tovush sifatida ifodalanadi. “Eau” birikmasi odatda [o] tovushiga aylanadi, “au” ham xuddi shunday talaffuz qilinadi, “-e” esa ko'pincha jim turadi.

Bundan tashqari, fransuz tilidagi “ch” harfi odatda [ʃ] (sh) tovushini beradi, bu o'zbek tilidagi “sh” tovushiga to'g'ri keladi, ammo yozuvda “ch” shaklida saqlanadi. Shuningdek, “g” harfi ba'zan [ʒ] tovushini ifodalaydi, masalan, “g” so'z boshida yoki “j” o'rniida talaffuz qilinadi. Bu tovushlar o'zbek tilida mavjud emas va ularni aks ettirishda mos yozuv qoidalarini ishlab chiqish muhim.

Shu tarzda, fransuz tilidagi fonetik va grafemik tizimlar o'zbek tilining fonetik imkoniyatlaridan farq qiladi. Bu farqlar, ayniqsa, fransuzcha toponim va antroponimlarni lotin alifbosida yozishda qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Harflarning talaffuzda qanday ifodalanganini aniqlash, va ularni o'zbek tilining alifbosiga moslab yozish o'ta nozik va chuqur o'rganishni talab qiladi.

Toponim va antroponim tushunchalari hamda ularning farqlari.

Toponimlar — bu geografik joy nomlari bo'lib, ular dunyo xaritalarida, xaritalar va boshqa geografik materiallarda keng qo'llaniladi. Toponimlarga shahar, qishloq, daryo, tog', mamlakat nomlari kiradi. Masalan, fransuz tilidagi mashhur toponimlarga Parij (Paris), Marsel (Marseille), Lion (Lyon) kabilarni misol qilib keltirish mumkin. Bu nomlar o'zbek tilida talaffuz qilinishida va yozilishida o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularni aks ettirishda til qoidolari va fonetik moslikka e'tibor qaratish zarur.

Antroponimlar esa insonlarning shaxsiy ismlari, familiyalari, taxalluslari va boshqa nomlarini anglatadi. Fransuz tilidan kirib kelgan antroponimlarga Lui (Louis), Fransua (François), Mari (Marie) kabi shaxsiy ismlar misol bo'la oladi. Antroponimlar ko'pincha madaniy va tarixiy ahamiyatga ega bo'lib, ularning to'g'ri yozilishi va talaffuzi madaniyatlararo aloqa va identifikatsiya uchun muhimdir.

Toponimlar va antroponimlar o'zaro ma'noda yaqin bo'lishiga qaramay, ularni aks ettirishda turli qoidalar va normalar qo'llaniladi. Jumladan, geografik joy nomlari ko'pincha rasmiy xaritalarda va hujjatlarda standartlashtirilgan shaklda beriladi, antroponimlar esa ko'proq shaxsiy va madaniy kontekstlarda qo'llaniladi. Har ikkisi ham o'zbek tilida to'g'ri yozilishi va talaffuz qilinishi uchun maxsus qoidalar, standartlar va aniq me'yorlarni talab qiladi. Ayniqsa, fransuz tilidagi murakkab talaffuz va yozuv tizimini o'zbek lotin alifbosida aks ettirishda bu talablar dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Fransuzcha toponim va antroponimlarning o'zbek lotin yozuviga transliteratsiyasi.

O'zbek tilida fransuzcha toponim va antroponimlarni yozishda amaldagi qoidalar asosan fonetik asosga tayangan holda shakllangan. Bu qoidalar so'zlarning talaffuzini o'zbek tilining fonetik imkoniyatlariga moslashtirishga qaratilgan. Masalan, “Paris” so'zi o'zbek tilida “Parij” shaklida yoziladi, chunki o'zbek tilida so'z oxiridagi “s” harfi talaffuzda [s] emas, balki [j] tovushiga yaqin tarzda eshitiladi. Shunga ko'ra, yozuvda ham bu talaffuz aks ettiriladi.

Shunga o'xshash tarzda, “Marseille” nomi “Marsel”, “Louis” ismi “Lui”, “François” esa “Fransua” shaklida o'zbek lotin yozuvida aks ettiriladi. Bu yozuv shakllari transliteratsiya va transkripsiya prinsiplariga asoslanadi. Transliteratsiya — bu harflarni harfma-harf o'zgartirish bo'lsa, transkripsiya tovushlarni yozuvga moslashtirishni anglatadi. O'zbek tilida fransuzcha

toponim va antroponimlarni yozishda ko‘proq transkripsiya usuli qo‘llaniladi, chunki bu usul talaffuzning aniqroq aks ettirilishiga yordam beradi.

Shu bilan birga, bu jarayonda ba‘zan noaniqliklar va muammolar yuzaga keladi, chunki fransuz tilidagi ayrim tovushlar o‘zbek tilida to‘g‘ri ifodalanmaydi yoki yozuv qoidalarini bu tovushlarga mos kelmaydi. Shuning uchun, fransuzcha nomlarni o‘zbek lotin yozuvida standartlashtirish uchun aniq va yagona qoida ishlab chiqish muhimdir.

Muammoli holatlar va ularning sabablari.

Fransuz tilidagi so‘zlarda talaffuz qilinmaydigan harflarning ko‘pligi o‘zbek tilining lotin alifbosida ularni to‘g‘ri aks ettirishda bir qator muammolarni yuzaga keltiradi. Bu holatlar ko‘pincha talaffuz va yozuv o‘rtasidagi tafovutdan kelib chiqadi. Misol uchun, “Rousseau” kabi nomlarda so‘z oxiridagi “-eau” birikmasi talaffuzda deyarli eshitilmaydi, lekin yozuvda uning to‘liq saqlanishi yoki qisqartirilishi haqida aniq qoidalar yo‘q. Natijada, bu nomni o‘zbek lotin yozuvida qanday ifodalash masalasi noaniq qolmoqda.

Shuningdek, fransuz tilidagi “ch” harfi talaffuzda [ʃ] (sh) tovushini ifodalaydi, bu esa o‘zbek tilida “sh” sifatida yoziladi. Ammo ba‘zi hollarda “ch” yozuvini saqlash yoki o‘zbekcha “sh” bilan almashtirish bo‘yicha turlicha qarashlar mavjud. Bu esa yagona standartning yo‘qligidan dalolat beradi va yozuvda bir xillikning yo‘qligiga olib keladi.

Bundan tashqari, ba‘zi fransuzcha antroponimlar va toponimlarning o‘zbek tilida turli xil variantlarda yozilishi keng tarqalgan. Masalan, “François” nomi “Fransua” yoki “Fransuas” shaklida yozilishi mumkin. Bu turlicha yozilishlar nutqiy va madaniy chalkashliklarni yuzaga keltiradi, shuningdek, rasmiy hujjatlarda izchillikni ta‘minlashni qiyinlashtiradi.

Yuqorida sanab o‘tilgan muammolar, fransuz tilining fonetik va yozuv tizimi bilan o‘zbek tilining lotin alifbosidagi imkoniyatlari orasidagi nomuvofiqlikdan kelib chiqadi. Shuning uchun, fransuzcha toponim va antroponimlarni o‘zbek lotin yozuvida aks ettirish uchun aniq va yagona me‘yorlar ishlab chiqish zarur.

Yechimlar va takliflar.

Fransuzcha toponim va antroponimlarni o‘zbek lotin alifbosida aks ettirishda yuzaga kelayotgan muammolarni samarali hal etish uchun yagona, aniq va fonetikaga asoslangan transliteratsiya qoidalarini ishlab chiqish zarur. Bu qoidalar nafaqat fransuz tilining o‘ziga xos fonetik xususiyatlarini, balki o‘zbek tilining talaffuz imkoniyatlarini ham hisobga olishi lozim. Shuningdek, xalqaro me‘yorlarga muvofiq bo‘lgan standartlarning joriy etilishi o‘zbek tilida yozilayotgan fransuzcha toponim va antroponimlarning izchilligini va tushunarli bo‘lishini ta‘minlaydi.

Bunday standartlashtirish jarayoni ilmiy tadqiqotlar, tilshunoslar, tarjimonlar va davlat idoralari hamkorligida amalga oshirilishi kerak. Bundan tashqari, ommaviy axborot vositalari, ta‘lim muassasalari va nashriyotlarda ushbu qoidalarning muntazam qo‘llanilishi muhimdir. Bu nafaqat til birligini mustahkamlaydi, balki madaniyatlararo aloqalarda ham tilning o‘ziga xosligini saqlashga yordam beradi.

Shuningdek, ma‘lumotnomalar, lug‘atlar va elektron resurslarda fransuzcha toponim va antroponimlarning o‘zbek lotin yozuvidagi shakllari bo‘yicha yagona bazani yaratish ham amaliy ahamiyatga ega. Bu esa kelgusida yozuvdagi noaniqliklar va chalkashliklarning oldini oladi.

Natijada, mazkur yechimlar O‘zbek tilining xalqaro aloqalardagi maqomini oshirishga, tilning zamonaviy talablarga moslashuvini tezlashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa.

Fransuzcha toponim va antroponimlarni o‘zbek lotin alifbosida to‘g‘ri aks ettirish masalasi tilshunoslik sohasida dolzarb va muhim mavzu hisoblanadi. Ushbu jarayon nafaqat o‘zbek tilining xalqaro aloqalardagi mavqeiini mustahkamlashga, balki madaniy almashinuvlarni samarali tashkil etishga ham xizmat qiladi. To‘g‘ri va izchil yozuv tizimini yaratish orqali

fransuz tilidan kirib kelgan soʻzlarning talaffuz va yozuvi aniq, tushunarli va yagona boʻlishi taʼminlanadi.

Kelgusida fransuzcha toponim va antroponimlarni oʻzbek lotin alifbosida aks ettirish boʻyicha yanada chuqurroq va tizimli tadqiqotlar olib borish, shuningdek, amaliyotda qoʻllaniladigan yagona standartlarni ishlab chiqish va joriy etish muhim vazifa boʻlib qoladi. Bu esa tilimizni modernizatsiya qilish va xalqaro maydonda oʻz oʻrnini mustahkamlash yoʻlida muhim qadam hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jomonov R. Oʻzbek tilida soʻz oʻzlashtirish va imlo muammolari. T.: Oʻzbekiston, 2013.
2. Шанский Н.М. Лексикология современного русского языка. – М.: Просвещение, 1972.
3. Ona tili – davlat tili. –T.: Adolat, 2004.
4. Karimov, B. (2018). Oʻzbek lotin alifbosida transliteratsiya va transkripsiya qoidalari. Toshkent: Fan.
5. Tursunov, A. (2020). Fransuz tilining fonetikasi va oʻzbek tilida aks ettirilishi. Toshkent : Tilshunoslik nashriyoti.
6. Xolmatov, S. (2017). Toponim va antroponimlarni oʻzbek tilida yozish qoidalari. Toshkent: Oʻzbekiston Milliy Universiteti.
7. Leclerc, M. (2015). Phonetics and Orthography of French. Paris : Éditions Universitaires.
8. Abdullayev, N. (2019). “Fransuzcha toponim va antroponimlarni oʻzbek lotin alifbosida yozish muammolari”. Til va Madaniyat, 4(12), 45–53.
9. Official Uzbek Language Institute Guidelines on Latin Alphabet Usage, 2021.